

OSTROŻNY (98) *ai*

-ż- (95), -z- (2), -ź- (1).

Oba o jasne.

comp i sup (22 + 1) (nāj)ostrożniejszy (23); -ejszy (1), -(e)jszy (22).

sg m N ostrożny, ostrożniejszy, nājostrożniejszy (38). ◊ *G* ostrożn(e)go (1). ◊ *D* ostrożn(e)mu (1). ◊ *A* ostrożn(e)go (2). ◊ *I* ostrożnym, ostrożniejszym (10). ◊ *f N* ostrożną, ostrożniejszą (2). ◊ *G* ostrożniejsz(e)j (1). ◊ *A* ostrożną (2). ◊ *I* ostrożną, ostrożniejszą (3). ◊ *L* ostrożn(e)j (1). ◊ *n N* ostrożné (2); -é (1), -(e) (1). ◊ *G* ostrożn(e)go (2). ◊ *A* ostrożn(e) (1). ◊ *pl N m pers* ostrożni, ostrożniejszy (18). *subst* ostrożniejsz(e) (1). ◊ *G* ostrożnych (2). ◊ *A m pers* ostrożn(e) (2). [subst ostrożn(e).] ◊ *I m* ostrożnymi, ostrożniejszymi (6) *KromRozm I*, *BielSpr*, *CzechRozm* (2), *CzechEp* (2), ostrożn(e)mi, ostrożniejsz(e)mi (3) *BibRadz*, *WierKróc*, *ActReg*.

Sł stp, *Cn* notuje, *Linde XVII – XVIII w.*

1. *Rozważny, mający się na baczości, przezorny, baczny; ostrożny, uważny, czujny; cautus Miech, Mącz, Modrz, Calep, Cn; catus, percautus Calep, Cn; callidus, prudens PolAnt; providus, vigilans Mącz; conspicuus, pervigil, prospiciuus, vigil Calep; consideratus, peracutus, praecavens Cn* (90) : gdy tam to będzieś czytał, bacźże to dobrze aby był ostrożny [*quam caute legas necesse est*], bo on tham więczy pisał niż było trzeba. *MiechGlab* 19; Przeto tu Sędzia bārzo ma być ostrożny/ áby przes takie rękoiemstwą źli ludzie karania nie vchodzili. *GroicPorz* r4, mm3; *BibRadz* I 21a, *Prov* 14/18; Bacząc Skänderbeg zdradę ich tym był ostrożniejszy *BielKron* 242v, 333v; Parum cauti providique, Nie bārzo ostrożni/ áni opatrni. *Mącz* 495b, [169]b, 496a; Doyrzy fwych Miałt y Zamków iáko Pan ostrożny/ Zá tym nieprzyaściołom twoim będzieś groźny. *Prot* D3v, D2v; Ktemu też ma być ostrożniejszy/ doglądáiąc tego byłtrem okiem/ áby o niey zle nie mowiono *Górndworz* V8, Mm; ná głęźbie sie morze znowu pułzczałz/ to tu ielźcze będzie ostrożniejszy pilności około siebie potrzebá *RejZwierc* 126v; RZymiánie onych czálów/ będąc ludźmi ostrożnymi/ łpráwnymi/ łtáráiąc sie pilnie o Rzeczłopolitá/ zwálłzczá w rzeczách Rycerłkich/ dawáli ná ćwiczenie mlóde ludźi thym Miłtrzem/ ktorzy tę łpráwę vmieli *BielSpr* 1, 39, 42v, 43v; *WierKróc* B2; *CzechRozm* 223v; Iełt bowiem Bog on nayłpráwiedliwłszy á nayostrożniejszy łędzia [*iudex aequissimus et occulatissimus*]/ ktory włzelkie kłámłtwo karze *ModrzBaz* 94; Strách ludźi ogárnie/ Pátrząc/ iáko márníe Giną niepoboźni: Y będą ostrożni. *KochPs* 91; Gadánie z biálą płćią ostrożne łfz twarzy ich nigdy niewidziál. *SkarŻyw* 292 *marg*, 238, 384; *MWilkHist* B4; A Stephan Woiewodá Wołółki máiąc na Albrichtowo przedłwężięcie ku czemu by łię łciągáło pilne oko/ [...] poczał tym więczy być ostrożniejszym *StrykKron* 672; *CzechEp* 163; *NiemObr* 100, 128; *ActReg* 103; Caveo – Strzēę łzie, ostrozni iestem. *Calep* 173b; Pervigil – Czuini, ostrozni. *Calep* 794b, 29a, 173a, 174a, 775b, [865]a, 1123a; Aby m łię wyłtrzegáć mogł/ tobie brzydkich rzeczł/ A/ coć miło/ to day mieć/ ná ostrożney pieczy. *GrabowSet* P2v; PAnu y Oycu/ iáko mam wiecznemu Dźiękowáć/ źeć mnie zlecił ostrożnemu/ Anyeł łwięty/ łtroźowi: chcáć wiecznie Bym w twey opiece/ źyl włzędy bełpiecznie? *GrabowSet* X3v, P3v; *KochAp* 5; Gdzie oni Monárchowie/ gdzie Mocarze moźni/ Gdzie Krolowie/ Kxiąźetá/ Mędrcomie ostrożni *KołakCath* C2v; Szczeńłiwy ktorego cudze przypadki ostrożnym

czynią. *WysKaz* 47; Iełliś ostrożny ptak/ boy fię sieci y w łczyrym polu. *SkarKaz* 7b; *CiekPotr*)? (2v; *CzahTr* 12; *KlonFlis* H3v.

ostrożny około czego (3): *GórnDworz* O3; y zá tymi łzedł/ ktorzy ostrożnieyłzy około łwego zbáwieniá będąc/ záwždy fię z łtolicá Piotrá S. y z łwym nawyżłzym Páłterzem iednoczyli *SkarJedn* 351; *SkarŻyw* 292.

ostrożny przeciw komu, przeciw czemu (2): Pándion on krolewic co był dołyć możny/ Przeciw nieprzyiacielom ná wšyłtkim ostrożny. *PaprPan* Zv; *CzechRozm* A8.

ostrożny na co (1): Apołtoł iuż nie ludu połpolitemu: ktory łácniey w ijch [*heretyków*] sídłách wwięznáć może: ále łamemu Biskupowi krory [!] ná takie rzeczy ostrożnieyłzy był/ to rołkázuię *SkarŻyw* 59.

ostrożny w czym (16): *KłosAlg* F3; *BielKom* E8v; *GliczKsiąż* D5v; *GroicPorz* c4v; *BielKron* 334v; A przeto Dworzánin/ niechay będzye w tym czo pocźnie ostrożny: w mowie/ y w vczyńku rołtropny *GórnDworz* I5, E2v; *WujJud* 139v; Nie będzie łie łmiał [*nieprzyjaciel koronny*] kufić baczáć [!] tu takiego/ Páná we wšyłtkich łprawach dobrze ostrożnego *MycPrz* I [C]2v; *WierKróc* A3v; bo była pánná wielkiey ćierpliwości/ wielkiego połsłzeństwą/ wmwie ostrożna/ w milczeniu pilna/ a wułtáwicźney modlitwie naboźna. *SkarŻyw* 589, 141, 230, 292; *LatHar* 375; *SarnStat* 613.

W połączaniach szeregowych (2): Dála białymgłowam Náturá/ iż niemáią tey síły/ tey łurowości w łobie/ ktorą męłzczyzni: więc czuiąc to do łiebie/ mułzą być boiázliwłze/ ostrożnieyłze/ dozornieyłze niż my. *GórnDworz* X6v; Gdyż Rzymianie będąc ostrożni/ pilni/ ćwiczeni/ ná thy ięgo wymyłne máchiny/ wiedzili wšyłtki fortele *BielSpr* 62.

W przeciwstawieniu: »ostrożny ... łmiały« (1): Aleć záprawdę w káźdey łprawie/ iż Hetman/ wiecey ma być ostrożny niżli łmiały [*cautum magis, quam audacem*]/ wiele Pánow pokazáło. *ModrzBaz* 115v.

W porównaniu (1): Bądźcież tedy ostrożnemi iáko wężowie [*Estote ergo prudentes sicut serpentes*] *BibRadz Matth* 10/16.

W charakterystycznych połączeniach: *barzo ostrożny* (3), *dobrze* (2); *tym (wiecej) ostrożniejszy* (4).

Wyrażenie: »ostrożny pies« (1): Táć odbiežáłé łtádo więc drápáią Rozboyce wilcy/ gdy powoli máią: Ze áni páłtérz nád owcámi chodzi/ Ani ostrożnych płów zá łobą wodzi. *KochPieś* 38.

Szeregi: »ostrożny i baczny« (1): A przeto w tym y w káźdey iney rzeczy trzebá áby Dworzánin był ostrożny/ y baczny/ bo trudno tu wypiláć wšyłtko to/ co mu łie trefić może. *GórnDworz* Kv.

»chytry i ostrożny« (1): łą/ ktorzy będąc nád ty chytrłzymi/ y dla podchwycenia Filozofiá ostrożnieyłzymi [...]/ tego nie mowiá żeby fię iuż [*Chrystus*] vrodzić miał *CzechEp* 253.

»czujny, (i) ostrożny« [*szyk 3:1*] (4): *KromRozm I* L2v; Solertiozem custodiam praebet anser quam canis, Gęś dáleko yełt ostrożnieyłza czuynieyłza niżli pies. *Mącz* 399b; *CzechRozm* A7v; Pánie Boże moy (Iezu náłáfkáwłzy) day mi łerce czuyne y ostrożne *LatHar* 23.

»hamowny i ostrożny« (1): Vmieięthność thedy Ricerłkiego práwá/ wielki w tey mierze pożytek dworzáninowi przyniełie/ y vczyńi go hámownym/ y ostrożnym w mowie. *GórnDworz* E2v.

»mądry, (i) ostrożny« [*szyk 2:1*] (3): *Conspicuus* – Mądry, ostrożny. *Calep* 248b; A ięłłicie ostrożni y mądrzy lekarze: naydziećie łześć łzkodliwych chorob iey [*Rzeczypospolitej*]/ ktore iey bliłką łmierć (obroń Boże) vkázuiá *SkarKazSej* 664a, 662a.

»ostrożny a pilny« (1): Czym się daie znąc/ iako tajemnie w nácchnienim [!] ferdecznym/ ci oftrożni á pilni ftrożowie náfzy Aniołowie/ do pokuty nas y powftania vpominaią *SkarŻyw* 557.

α. *W funkcji rzeczownika* (4) : Oftrożny á niedbály. *RejZwierc* 232v [*idem*] B3v, 232v; żaden oftrożny nie był ofzukány *OrzJan* 28.

2. *Mądry, roztropnym zawierający przestroę* (8) : Tákże też to/ gdy kto komu dawa poćciwą ráde/ piękne vpominanie/ oftrożną przestroę *RejZwierc* 99v; Połpolite záchowania Obyczáiow Spraw Rycyrfkich oftrożnych/ krotko wypifáne. *BielSpr* 35v; MYł oftrożną w tym máiac żeby przyfzłe fzkody/ Roładzał łobie káždy przypádle przygody. *MycPrz* I A2; W tem prawie ná męzoboyce wczynionem/ niemálsz nic ták oftrożnego [*Nihil est... adeo cautum*]/ coby się nie przeciwiło rozumowi/ práwu Bożemu y ludzkiemu. *ModrzBaz* 81; *SkarŻyw* 14; choćiaz wrzkomo mądrze y łowy oftrożnymi/ piąc [!] ták *fol. 33. CzechEp* 181; *SarnStat* 495; *SkarKazSej* 700a; [nic nie dbaiąc ná ták oftrożne piłmá Apóftolfskie/ wprowadził do Sekty Krześćian Rzymfskich *GilPos* 54].

W charakterystycznym połączeniu: nic ostrożnego (2).

3. [*W funkcji rzeczownika: »ostrożne« = czynsz płacony od domów: Item census domorum oppidi, quod vulgo dicunt osthrozne omnes insimul componunt marcam unam InwBiskWłocł 1534/23; item ostrożnego omnes insimul componunt fertonem InwBiskWłocł 1534/25.*]

Synonimy: 1. baczny, chytry, czujący, czujny, hamowny, obaczny, opatrzny, pieczołowity, pilny, roztropny; 2. mądry.

Cf NIEOSTROŻNY